

Trakya'nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan'a Devri (1920)

Transfer of Thrace to Greece By the Allied Powers (1920)

Abdurrahman BOZKURT¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Abdurrahman Bozkurt (Doç. Dr.),
İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: abozkurttt@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-3180-7857

Başvuru/Submitted: 11.04.2019
Revizyon Talebi/Revision Requested:
25.08.2019
Son Revizyon/Last Revision Received:
05.11.2019
Kabul/Accepted: 17.11.2019
Online Yayın/Published Online: 18.12.2019

Atıf/Citation: Bozkurt, Abdurrahman.
"Trakya'nın İtilaf Devletleri Tarafından
Yunanistan'a Devri (1920)." *Türkiyat Mecmuası-
Journal of Turkology*, 29, 'Milli Mücadele' Özel
Sayısı (2019): 25-46.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.661160>

ÖZ

I. Dünya Savaşı'nın ardından siyasi, askerî, iktisadi, sosyal ve kültürel kaygıları doğrultusunda Balkan coğrafyasını yeniden şekillendirmeyi hedefleyen İtilaf Devletleri arasındaki dengeler işgal altına alınan Trakya'da Yunanistan'ın etkisini artırmasına yol açtı. Bulgaristan ile Selanik, Osmanlı Devleti ile Mondros Mütarekesi'ni imzalayan İtilaf Devletleri, öncelikle askerî alt yapı hazırlayarak Yunanistan'ın Batı ve Doğu Trakya'da varlığını hissettirmesini kolaylaştırdılar. Sevr sürecinde ise İtilaf Devletleri, bir koz olarak kullanmak amacıyla Trakya'nın Yunanistan tarafından fiilen işgal altına alınmasına onay verdiler. Bu arada Bulgaristan ile Nöyyi Antlaşması'nı imzalayan İtilaf Devletleri 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı Türkiye'ye zorla kabul ettirdiler. Aynı tarihte imzalanan İtilaf Devletleri ile Yunanistan Arasında Trakya'ya İlişkin Antlaşma (Trakya Sevr'i) ve başlıca İtilaf Devletleri (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya) ile Yunanistan Arasındaki Antlaşma (Yunan Sevr'i)'ndeki bir takım koşul ve yükümlülüklerle Trakya resmen Yunanistan'a devredildi.

Balkanlarla beraber Doğu Akdeniz, Türk Boğazları, Karadeniz ve Anadolu açısından son derece büyük öneme sahip Trakya'nın İtilaf Devletleri tarafından Yunanistan'a devrinde etkili olan faktör ve değişkenleri tahlil edebilmeyi hedefleyen bu çalışmada, İngiliz arşiv belgeleri ile beraber Trakya'nın Yunanistan'a devrini sağlayan antlaşma metinleri ana kaynak olarak kullanılacaktır.

İngiliz arşiv belgeleri, İtilaf Devletlerinin Trakya'ya yönelik politikalarını ve Sevr sürecinde gerçekleşen Yunan harekâtına yaklaşımlarını farklı bir perspektiften değerlendirme imkânı sunmaktadır. Sevr Antlaşması ile birlikte imzalanan ve literatürde çok fazla değinilmeyen antlaşma metinlerinin ise Trakya'nın, hangi koşullar ve yükümlülükler karşılığında Yunanistan'a devredildiğini ortaya koyarak bu çalışmaya özgün değer kazandırması beklenmektedir.

Anahtar kelimeler: Trakya, İtilaf Devletleri, Yunanistan, Sevr Antlaşması, Trakya Sevr'i, Yunan Sevr'i

ABSTRACT

After World War I, the balances between the Entente States aimed at reshaping the Balkan geography in line with their political, military, economic, social and cultural concerns led to an increase in the influence of Greece in occupied Thrace. The Allied Powers, which signed the armistice of Salonica with Bulgaria and the Mudros Armistice with Turkey, primarily prepared the military infrastructure and made it easier for Greece to feel its influence in Western and Eastern Thrace.

In the process of the Treaty of Sèvres, the Allied Powers gave approval for the military occupation of Thrace by Greece. Meanwhile The Allied Powers, which subsequently imposed the treaty of Neuilly on Bulgaria and the Treaty of Sèvres on Turkey, handed over Thrace to Greece officially, with certain conditions and obligations under the Treaty concerning Thrace signed at Sèvres.

In this study, which aims to analyze the factors and variables affecting the transfer of Thrace to Greece by the Allied Powers which is of great importance to the Eastern Mediterranean, Turkish Straits, Black Sea and Anatolia with the Balkans. together with the British archival documents and the treaties texts, will be used.

British archival documents offer a different perspective on the approaches of the Allied Powers to Thrace and their approach to the Greek operation during the Sèvres process. It is expected that the treaty texts signed with the Treaty of Sèvres and which are not mentioned much in the literature, are expected to make a significant contribution to this study by revealing the conditions and obligations of Thrace that were transferred to Greece.

Keywords: Thrace, Allied Powers, Greece, Treaty of Sèvres, Treaty Concerning Thrace, Treaty Between the Principal Allied and Greece

EXTENDED ABSTRACT

In World War I, Bulgaria was defeated by the Allied Powers and had to sign the Armistice of Thessaloniki and thereby lost its authority over Western Thrace. Similarly the authority of the Ottoman Empire in Eastern Thrace was weakened by the Armistice of Mudros.

Following the Armistice of Thessaloniki and Armistice of Mudros, the French occupied Western and Eastern Thrace representing the Allied Powers. French did not prevent the expansion of the Greeks in these regions where Turks were a majority. In the meantime, the French had to loosen their control in Thrace due to their goals towards the Straits region, Cilicia and Syria.

The Greeks, who were aware of this opportunity, increased their activities in the region with their population movements, political, military, economic and intensive propaganda activities. Due to the current conditions and the pressures of the Allied Powers, the Turks (who could not get the necessary support from Istanbul) and the Bulgarians (who had a low population) could not establish enough organization in the region, and this situation created a picture in favor of Greece in the region. However, the competition between Allied Powers, the Treaty of Neuilly and Treaty of Sèvres gave the ground for Greece's historical aspirations towards Thrace. In this process, the Allied Powers aimed to isolate Bulgaria from the Aegean Sea and Turkey from Europe by establishing a special status in Western and Eastern Thrace. Therefore, to ensure that the Turks accepted the Treaty of Sèvres, the Allied Powers asked Greece to initiate a military operation against Western and Eastern Thrace together with Western Anatolia.

The Bulgarian and Ottoman governments, which were under greater pressure due to the oppression of the Allied Powers and Greek operations, could not react to the invasion of Thrace beyond political attempts and had to accept this situation. Despite the passive attitude of the Ottoman Government, the Turkish forces in Thrace tried to resist the Greek operation. However, these forces did not have sufficient military equipment and they did not succeed. As a result Western and Eastern Thrace were fully controlled by Greece.

On August 10, 1920, the Allied Powers decided to transfer Eastern and Western Thrace to Greece with the treaties they signed with the Ottoman Empire and Greece. The Treaty of Sèvres between the Entente States and the Ottoman Empire foresaw the transfer of Eastern Thrace to Greece. The Treaty Concerning Thrace signed at Sèvres and The Treaty Between the Principal Allied and Greece on the other hand, allowed the transfer of Western Thrace to Greece with some obligations and conditions.

Thus, from the Çatalca-Istranca line, the Turkish administration in Europe would come to an end, with the exception of Istanbul and Gelibolu (Gallipoli) which was occupied by the Allied Powers. Although the Allied Powers did not allow the Greeks to have an influence on the Straits Region, the Greek occupations in Western Anatolia along with Eastern and Western Thrace were the forerunners of radical changes in the near east.

The provisions of the treaties on Eastern and Western Thrace also included allowing Turks and other ethnic communities in Thrace to enjoy minority rights in Greece and to establish a new organization in the province of Edirne. However, the Entente States had some rights and privileges in these treaties, especially in Western Thrace. These rights and privileges, including the preservation of freedom of transit within Western Thrace and the fair trade of other nations, were also guaranteed to establish a commercial area in the port of Alexandroupolis and the Aegean outlet, economically promised to Bulgaria with the Treaty of Neuilly.

Furthermore, the port of Alexandroupoli, which is one of the most important ports of Western Thrace, was accepted as an international port by the treaties signed by Greece in Sèvres.

The debates or the problems that could arise from these issues would be solved by the League of Nations, known to be under the auspices of the Britain. Therefore, if the treaties on Thrace signed in Sèvres came into force, the effect of Britain on this region would become permanent.

As a result, Greece, defeated in Anatolia, was forced to surrender Eastern Thrace to Turkey. However, Greece continued her occupation of Western Thrace due to the policies of the Allied Powers.

Although the treaties on Thrace signed in Sèvres were updated and adapted to the Treaty of Lausanne on 24 July 1923, Greece did not recognize the rights that she had granted to minorities in Lausanne.

1. Giriş

I. Dünya Savaşı'nın galibi İtilaf Devletleri, Bulgaristan ile imzaladıkları Selanik Mütarekesi'nin ardından Batı Trakya'yı; Osmanlı Devleti ile imzaladıkları Mondros Mütarekesi'nin ardından Doğu Trakya'yı fiilen işgal altına aldılar. İlk etapta Batı ve Doğu Trakya genelinde kontrol İtilaf Devletleri adına Fransızlar tarafından sağlanmaktaydı. Fransızların kontrolü altına alınan Trakya'da ağırlıklı olarak Fransız ve Yunan askerleri görevlendirilmekte ve demografik mühendislik hareketleri ile bölgenin temel yapı taşları ile oynanmaktaydı. Sevr sürecinde İtilaf Devletlerinin onayıyla Batı Anadolu ile eş zamanlı olarak Batı Trakya ve Doğu Trakya'ya yönelik Yunan harekâtı durumu daha da karmaşık bir hale getirirken 10 Ağustos 1920 tarihinde Türkiye'ye dikte edilen Sevr Antlaşması ile eş zamanlı olarak Yunanistan üç antlaşma daha imzalayarak ciddi toprak kazanımları elde etme fırsatı yakaladı.

10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr'de müttefikleri tarafından adeta tecrit edilen İtalya ile Yunanistan Arasındaki Antlaşma (Bonin-Venizelos Antlaşması)¹ doğrultusunda Rodos hariç On İki Ada'yı devralma imkânına kavuşan Yunanistan'ın, Türkiye ile yapılan Sevr Antlaşması ile Doğu Trakya'yı ilhakının² yolu açıldı. Aynı yerde ve tarihte İtilaf Devletleri, Neuilly (Nöyyi) Antlaşması'na göre üzerinde tasarruf hakkına sahip oldukları Batı Trakya'yı³, İtilaf Devletleri ile Yunanistan Arasında Trakya'ya İlişkin Antlaşma (Trakya Sevr'i)⁴ ile Yunanistan'a devrettiler. Yine aynı gün Başlıca İtilaf Devletleri ile Yunanistan Arasındaki Antlaşma (Yunan Sevr'i)⁵ ise Trakya topraklarında yaşayan azınlıkların haklarını güvence altına almayı ve akit devletlere bir takım imtiyazlar içermekteydi. Yunanistan'daki azınlık hakları ile Başlıca İtilaf Devletlerine tanınan imtiyazlar ayrı bir kategoride değerlendirileceğinden, bu çalışma yalnızca

- 1 29 Temmuz 1919 tarihinde Rodos dışında On İki Ada'nın Yunanistan'a devrini öngören fakat uygulanamayan İtalya ve Yunanistan arasındaki Antlaşma (Tittoni-Venizelos Antlaşması)'nın yerine imzalanan bu antlaşma da hayata geçirilemeyecektir. İtalya ile Yunanistan Arasında 10 Ağustos 1920 Tarihinde Sevr'de İmzalanan Antlaşma, Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi Kısım (HR.SYS), 2308/7.
- 2 Soy, dil ve din azınlıklarının menfaatlerini korumak amacıyla özel bir antlaşma yapmak kaydıyla Doğu Trakya Yunanistan'a devredildi. Sevr Antlaşması, madde 27, 84-86; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), 1: 539-540, 557-558.
- 3 Nöyyi Antlaşması, madde 48, "Treaty of Neuilly, And Protocol The United States of America, The British Empire, France, Italy and Japan", Erişim 13 Ocak 2019, <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html>
- 4 Trakya Sevr'i için b. BOA, HR.SYS, 2308/8, *League of Nations Treaty Series (Publication of Teaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations)*, 710/XXVIII, 225-242; Erişim 15 Eylül 2018, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1921/TS0013.pdf> ; Erişim 15 Eylül 2018, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2028/v28.pdf>
- 5 Yunan Sevr'i için b. BOA, HR.SYS, 2308/8; Erişim 15 Eylül 2018, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0013.pdf>; Bu antlaşma Milletler Cemiyeti (MC) tarafından İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve Yunanistan Arasında Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma adıyla onaylanmıştır. League of Nations Treaty Series (Publication of Teaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations), 711/XXVIII, 243-265; Bu üç antlaşma dışında Sevr'de İngiltere, Fransa ve İtalya arasında Üçlü Antlaşma, Başlıca İtilaf Devletleri ile Ermenistan Arasında İmzalanan Antlaşma, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Polonya ve Çekoslovakya tarafından imzalanan Merkezi Avrupa Sınırları Antlaşması ve İtalya, Çekoslovakya ve Polonya tarafından imzalanan Yeni Devletler Sözleşmesi şeklinde dört antlaşma daha yapılmıştır. Graham'dan 10 Ağustos 1920 tarihli telgraf, The Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), War Office (WO), 32/5737, 132a.

Batı ve Doğu Trakya'nın İtilaf Devletleri tarafından hangi koşullar altında, neden ve nasıl Yunanistan'a devredildiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Şu ana kadar Trakya'nın işgali ile ilgili önemli çalışmalar⁶ kaleme alınmış olmakla birlikte İtilaf Devletlerinin bu bölgeyi Yunanistan'a devir süreci hakkında birinci el kaynakların ve Türkiye ile yapılan Sevr Antlaşması dışındaki antlaşma metinlerinin kullanılmamasından kaynaklanan bir boşluk bulunduğu kanaatiyle bu çalışmanın hazırlanmasına karar verilmiştir. İlgili çalışmalarda, Batı Trakya'nın, Trakya Sevr'i; Doğu Trakya'nın, Türkiye ile yapılan Sevr Antlaşması doğrultusunda Yunanistan'a devredildiği belirtilmekle birlikte bu antlaşmaların, bilhassa Trakya Sevr'inin içeriğinden neredeyse hiç bahsedilmemesi, Yunan Sevr'inin Trakya'ya ilişkin hükümlerinin ise sadece azınlık hakları bağlamında ele alınması ayrıca kayda değerdir. Dolayısıyla bu çalışmanın diğer bir amacı, I. Dünya Savaşı sonrasında Trakya'ya yönelik politikaların kavranabilmesine imkân sağlayacak İngiliz arşiv belgeleri ile birlikte bahsi geçen antlaşma metinlerini ana kaynak olarak kullanmak suretiyle İtilaf Devletlerinin hedeflerini değerlendirmeye tabi tutmaktır. Hiç şüphesiz Trakya'nın İtilaf Devletleri tarafından işgalinden itibaren meselenin tarihi arka planının ve süreç içerisinde yaşanan gelişmelerle şekillenen siyasi düzleminin göz önünde bulundurulması sağlıklı bir değerlendirmenin ön koşuludur.

2. Trakya'nın İtilaf Devletleri Tarafından İşgali

Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasının ardından İtilaf Devletleri tarafından işgal edilen Batı Trakya 18 Ekim 1918 tarihinden itibaren Fransızların denetimi altına alındı. Kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti ile imzalanan Mondros Mütarekesi'nin tatbikatına yönelik maddeleri gerekçe gösteren Fransızlar Doğu Trakya'da da kontrolü sağlamaya başladılar. General Charpy'nin başkanlığında görünürde Türklerin aktif görevler üstlendiği Müttefikler arası Trakya Hükümeti'ni kuran Fransızlar, paradoksal olarak Yunanlıların bu bölgede etkilerini artırmalarına göz yumuyorlardı⁷. Fransızlar ilk etapta İngilizlerle uzlaşarak Trakya'daki kontrollerini kalıcı bir işgale dönüştürebilmeyi amaçlıyorlardı. Sonrasında İstanbul ve çevresinin de Doğu Trakya'ya dâhil olduğunu ileri süren Fransızların, İstanbul ve Boğazlar Bölgesi, Karadeniz'in batısı ve hatta Anadolu'da varlıklarını hissettirme çabaları müttefikleriyle vardıkları uzlaşmanın bozulmasına sebep oldu⁸. Bunun üzerine İngilizler üst üste hamlelerle İstanbul dâhil olmak üzere Boğazlar bölgesinde etkilerini artırırken Fransızlar, Suriye ve Anadolu'da karşılaştıkları tepkileri bertaraf edebilmek uğruna önce Trakya'da ardından İstanbul'da güç kaybetmeyi göze aldılar. Bölgede duruma tamamen hâkim olmayı hedefleyen İngilizler ise İzmir'de olduğu gibi Trakya'da da mevcut koşullardan yararlanarak Yunanistan eksenli planlarını hayata geçirmeyi tasarlıyorlardı.

6 Bu çalışmalara metin içerisinde ilgili yerlerde atıfta bulunulacaktır.

7 Kemal Şevket Batıbey, *Batı Trakya Türk Devleti 1919-1920* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1979), 45, Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 1: 184-191.

8 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014), 72-75.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarından itibaren müttefikler arası dengelerin değişmeye başladığını fark eden Yunanistan Başbakanı Venizelos'un 2 Kasım 1918 tarihinde İngiltere Başbakanı Lloyd George'a ilettiği, 30 Aralık 1918 tarihinde de hazırlık aşamasındaki Barış Konferansı'na sunduğu toprak talepleri arasında Batı Trakya⁹ ile birlikte Doğu Trakya da bulunmaktaydı¹⁰. Savaş sonrasında genel anlamda müttefikler arasında anlaşmazlıklar yaşansa da Yunanistan'ın Trakya'ya yönelik toprak talepleri İngiltere ve ABD hatta hem siyasi hem de demografik temelli çekincelerine rağmen Fransa ve İtalya tarafından desteklenmekteydi¹¹. Trakya konusunda müttefikler arasında teorik düzeyde de olsa sağlanan konsensüs Venizelos'un toprak taleplerini ileride düzenlenecek konferanslarda daha kararlı bir şekilde tekrarlamasını sağlayacaktı.

Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile imzalanan mütarekelerin ardından İngilizlerden aldıkları destek sayesinde siyasi teşebbüslerini yoğunlaştıran Yunanlılar, saha hâkimiyeti sağlamak amacıyla önce Batı daha sonra Doğu Trakya'da etkilerini hissedilir derecede artırıyorlardı. 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan Nöyyi Antlaşması ile Bulgaristan'ın Batı Trakya toprakları üzerindeki egemenlik haklarından İtilaf Devletleri lehine feragat etmek zorunda kalması ve antlaşmada bahsi geçen devletlerin bu topraklarla ilgili düzenleme yapabilme hakkına sahip olduklarının belirtilmesi¹² Yunanlılarda ciddi bir beklenti yaratmaktaydı. Elbette kendi aralarındaki dengeleri göz önünde bulundurarak Batı Trakya'nın hangi devlete ait olacağına dair kararın İtilaf Devletleri tarafından verileceğinin farkında olan Yunanlılar Batı Trakya'ya temsilci olarak atadıkları Harisiyos Vamvakas'ın çabalarıyla demografik yapıyı kendi lehlerine değiştirmeye çalışıyor, siyasi, iktisadi ve sosyal faaliyetleriyle idareyi devralacak hazırlıkları yapıyorlardı¹³. Ayrıca Venizelos Hükümeti, her ne kadar hayata geçirmese de Müslüman azınlığın haklarını tanımaya yönelik kanuni düzenlemelerle ve propagandayla Avrupa kamuoyunu etkilemeyi hedefliyordu¹⁴. Bu arada Trakya'da bulunan Fransız kuvvetlerinin önemli bir

9 Batı Trakya'da Türkler bariz bir şekilde çoğunlukta bulunduğu halde Yunanlılar bölgede azınlıkta bulunan Bulgarların ve hatta Türklerin bir kısmının "Helen" soyundan geldiklerini ileri sürmekte ve para diplomasisi ile elde ettikleri sözde Türk ileri gelenlerinin Yunan idaresini istediklerine dair dilekçelerle İtilaf Devletlerini etkilemeye çalışmaktaydılar. Nilüfer Erdem, "Albay Konstantinos Mazarakis Enian'ın Batı Trakya'yı Yunanistan'a Dahil Etmeye Yönelik Faaliyetlerine İlişkin 17 Şubat 1919 Tarihli Raporu", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12/23, (2013), 84-87.

10 Kuzey Epir, Batı Anadolu, On İki Ada ve Kıbrıs diğer Yunan talepleri idi. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, 146; Çağla Tağmat, "Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 2, (2016), 310-327.

11 Paul Helmreich, *From Paris To Sévres The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*, (Ohio: Ohio State University Press, 1974), 85; Murat Köylü, "Yunan Siyasi Tarihinde Siyasal Çalkantıların (1909-1922) İstiklal Harbine Etkisi", *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/4, (Aralık 2015), 46-47; Mehmet Şükrü Güzel, "Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya'da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922", *Akademik Bakış*, 8/15, (Kış 2014), 140-141.

12 Nöyyi Antlaşması madde 48; Baskın Oran, *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu* (Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986), 11-14.

13 Nilüfer Erdem, "Yunan Hükümeti Temsilcisi Harisiyos Vamvakas'ın Batı Trakya'da Bulgarların Etkisini Kırmaya ve Helenlerin Etkisini Arttırmaya Yönelik Faaliyetleri", *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu*, 23-24 Ekim 2014 Bildiriler (İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016), 129-134.

14 Esra Özsüer, "Balkan Savaşı'ndan Lozan'a Yunanistan'da Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XXXIV, (Haziran 2018), 477-481.

kısmını İstanbul ile Gelibolu'ya aktararak İngilizlerin Boğazlar bölgesinde tek egemen güç olmasını engellemeye çalıştıkları bu yüzden kendi kontrolleri altında olduğunu düşündükleri Trakya'yı daha az önemsedikleri görülmüyordu. Fakat İngilizlerin hegemonyasının yanı sıra, Güney Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin, Suriye'de Arap milliyetçilerinin faaliyetleri nedeniyle Fransızların Boğazlar bölgesindeki amaçlarına ulaşmaları oldukça zor görünüyordu. Askeri masrafların ekonomiye getirdiği yük nedeniyle Fransız kamuoyundan yükselen tepkiler de cabasıydı. Kaçınılmaz bir şekilde Fransız kuvvetlerinin önemli bir kısmının önce Boğazlar bölgesine ardından Anadolu ve Suriye'ye sevk edilmesi, Yunanlıların Trakya'daki etkilerini daha da artırmalarına yol açıyordu¹⁵. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ni ve Batı Trakya Komitesi'ni kuran Türkler ise direniş için gerekli organizasyonu sağlayacak imkân ve vasıtalarından mahrumdular¹⁶. Bütün bunlarla beraber Sevr sürecinde yaşanan gelişmelerin ortaya çıkardığı siyasi tablo önce Batı Trakya'nın, ardından Doğu Trakya'nın Yunan idaresine devrinin yolunu açacaktı.

3. Trakya Harekâtı

Türkiye'ye yönelik planlarını San Remo Konferansı'nda şekillendiren İtilaf Devletleri, sert bir barış antlaşması ile eylemlerini hukuken meşrulaştırmayı hedeflerken beklemedikleri gelişmelerle karşı karşıya kaldılar. Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla Ankara'da bir meclis açılması düşüncesi ilk etapta İtilaf Devletlerinin Türkiye'ye yönelik tasavvurlarını etkilemezken ilerleyen süreçte bu meclisin bilinçli, programlı ve sistematik mücadelesi müttefiklerin birbirinden ayrı yol haritaları hazırlamalarına yol açacaktı. Kısa süre içerisinde Anadolu'da otoritesini artıran TBMM ile savaşı göze alamayan İtalyanlar Konya'yı tahliye ederken Urfa, Antep ve Maraş'ta Kuva-yı Milliye'nin direnişi ile karşı karşıya kalan Fransızlar ise geçici bir mütareke arayışı içerisine gireceklerdi. Ayrıca İtilaf Devletleri tarafından Malta adasına sürgüne gönderilen vatansızlara karşılık Mustafa Kemal Paşa'nın müttefik subaylarını tutuklama emri vermesi Anadolu içlerindeki müttefik kontrol subaylarının bir kısmının tutuklanmasına, kalan kısmının ise buldukları yerlerden çekilmelerine yol açmıştı. Bu arada Sevr Antlaşması ve Üçlü Antlaşma taslağının hazırlandığı San Remo Konferansı sırasında bölgesel ve uluslararası gelişmelerle birlikte iç ve dış faktörleri göz önünde bulunduran İtilaf Devletleri askeri ve siyasi stratejilerini yeniden yapılandırarak nüfuz bölgelerini belirlemiş, gecikmeli ve zor da olsa asgari müştereklerde buluşmuşlardı. İtilaf Devletleri bu uzlaşma sonucunda alınan kararların Türkler tarafından kabul edilmesini sağlamak amacıyla Batı Anadolu ile beraber Trakya'da da Yunanistan'ın işgal sahasını genişletmesine onay verdiler. Her ne kadar gerek Venizelos gerekse General Paraskevopoulos, Batı Anadolu'da Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelere

15 Nagihan Ebru Cambaz, *İtilaf Devletlerinin Doğu Trakya'da İşgal Uygulamaları (1918-1920)* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 31-32.

16 Sedef Bulut, "Balkan Savaşları'dan Lozan'a Batı Trakya Meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı Trakya Politikası", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/3, (Güz 2008), 87-94.

yönelik bir harekât neticesinde irtibat hatları arasındaki mesafe açılacağından¹⁷ kuvvetlerinin güvenliğini sağlama noktasında sıkıntılarla karşı karşıya kalacaklarını biliyorlarsa da kendilerine verilen görevi yerine getirmedikçe amaçlarına ulaşamayacaklarının bilincindeydiler. Bu nedenle Venizelos, Doğu Trakya'nın işgali için eldeki bütün imkânların seferber edilmesini emrederken General Paraskevopoulos'tan Batı Anadolu harekâtını ağırdan almasını istiyordu. Fakat bilhassa İngilizlerin acele ve ısrarları sonucunda fikrini değiştirmek zorunda kalan Venizelos, destek amacıyla İzmit'e bir bölük göndermekle yetinmeyip Boğazlar bölgesinin güvenliği için "milliyetçi hareketi ezeceğini" ileri sürmeye başladı. Fransız ve İtalyanlar ise Çanakkale ve İstanbul boğazlarının güvenliği sağlandığı müddetçe daha ileri gidecek yeni bir harekâta karşıydılar¹⁸. Zira müttefiklerin tamamını "Kemalistlerin gücünün artmasından kaynaklanan bir korku" sarmıştı. 1920 yılı başlarından itibaren Fransızların Maraş'ta Kuva-yı Milliye karşısında ağır bir yenilgi yaşamaları ve Akbaş Cephaneliği baskını Milli Mücadele hareketinin rüştünü ispatlamıştı. Buna Misak-ı Milli'nin ilanı ve Amasya'da protokol imzalayarak "milliyetçileri" tanıyan Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin ardından Salih Paşa Hükümeti'nin Anadolu ile işbirliği yaptığına dair şüpheler de eklenince İtilaf Devletleri 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal ederek Türkiye'ye bir gözdağı vermeyi hedeflediler¹⁹. İstanbul'un resmen işgaliyle birlikte İtilaf Devletleri Boğazlar bölgesinin geleceğine dair plan ve projelerini yeniden masaya yatırarak Batı ve Doğu Trakya'nın geleceğini yakından ilgilendiren adımlar atıldılar.

22 Mayıs 1920 tarihinde Fransızlar, müttefikler arası uzlaşma gereği Batı Trakya'nın idaresini Yunanlılara devrettiler. Bölgede nüfus olarak çoğunlukta bulunan Türkler Petreçeli Tefik, Fuat (Balkan), Teğmen Fahir (Özdilek) Beylerin önderliğinde Batı Trakya Hükümeti'ni kurdularsa da Yunanlılar bu hükümeti dağıtarak saha hâkimiyetini ele geçirmekte zorlanmadılar ve Doğu Trakya'yı da işgal için beklemeye başladılar²⁰.

San Remo Konferansı'nda alınan kararları Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin kabul etmemesi ve Anadolu'da TBMM'nin kurulmasıyla Milli Mücadele'nin kurumsallaşarak gelişmesi de İtilaf menfaatleri açısından son derece sakıncalı bulunmaktaydı. 1920 yılı Mart ayından itibaren İngilizlerin, hayati öneme sahip demiryolu merkezi olan Eskişehir'den çekilmelerinin ardından TBMM karşıtı güçleri etkisiz hale getirerek Bursa ve Bandırma'da varlığını hissettiren Kuva-yı Milliye'nin İstanbul ve Boğazlar bölgesini tehdit edebilecek potansiyele sahip olduğu anlaşılıyordu. Buna karşın İngilizler hayati öneme sahip demiryolu ve karayollarının geçtiği İzmit'e çekilerek bu bölgenin güvenliğini sağlayabilmişlerdi. 15 Haziran 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye'nin İzmit'i kuşatarak yetersiz İngiliz kuvvetlerine karşı taarruz teşebbüsünde

17 Güzel, "Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya'da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920-1922", 138-139.

18 Victoria Solomonidis, *Greece in Asia Minor: The Greek Administration of The Vilayet of Aidin, 1919-1922* (Doctoral Dissertation, King's College, University of London, 1984), 122-124.

19 Joseph Winton Hind, *Lloyd George and Turkish Question: an Examination of Lloyd George's Turkish Policy* (Master Dissertation, The University of Columbia, 1978), 57-61.

20 Abdurrahim Dede, *Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri* (İstanbul: Türk Dünyası Yayınları, 1978), 50-51; Adil Özgüç, *Batı Trakya Türkleri* (İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974), 30.

bulunması, İstanbul İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in derhal takviye talebinde bulunmasına yol açmıştı. Bu şartlar altında Lloyd George müttefik kuvvetlerinin yetersizliğini gerekçe göstererek Yunan ordusunun Anadolu'da ilerlemesi için izin verilmesini tartışmaya açıyordu²¹. Nitekim 1920 yılı Haziran ayı ortalarında Hythe ve Boulogne'da düzenlenen konferanslarda Lloyd George'un başında bulunduğu Yüksek Konsej, Yunan birliklerinin, Kuva-yı Milliye etkisinin artmasını engellemek amacıyla Boğazlar ve Marmara Denizi kıyıları çevresinde demiryolu hatlarına yönelik bir harekât düzenlemesini kararlaştırdı. Siyasi ve askeri koşulların zorlamasıyla alınan bu karardan hoşnut olmadıkları anlaşılan İtalyanlar ve Fransızlar ise buna karşı bir öneri sunacak durumda değillerdi. Yine de ilerleyen süreçte Anadolu'da yaşanacak gelişmelerin, müttefikler arası tartışmaları ve dengeleri derinden etkilemesi kaçınılmazdı. İşin aslı henüz Kuva-yı Milliye hareketinin ortaya çıktığı dönemlerde Fransız Mareşali Foch, doğru bir önseziyle müttefik kuvvetlerin Anadolu kıyılarından ayrılmalarının ardından "milliyetçilere" boyun eğdirilebilmesi için en az 300.000 kişilik bir orduya ihtiyaç duyulacağına dair yerinde tespitlerde bulunmuştu. Sevr sürecinde Boğazlar ve Marmara Denizi çevresi dışında Yunan harekâtı gündeme geldiğinde İtalyan Dışişleri Bakanı Sforza, Foch'un bu sözlerini hatırlatmak suretiyle müşterek menfaatler adına müttefiklerin ortak cephe kurmalarında herhangi bir sakınca bulunmadığını vurgulasa da gelecekte yapılması planlanan operasyonlardan kaçınılmasını önermekteydi. Hangi şartlar altında kendilerine böylesine ağır bir misyon yüklediğinin bilincinde olan Venizelos ise "başka bir yöntem bulunduğu takdirde Yunanlıların askeri bir araç olmak istemediklerini" özellikle belirtmesine karşın "Türklerin müzakereden değil sadece kuvvetten ve askeri güçten anladıklarını" ileri sürerek verilen görevi yerine getirmeye hazır olduklarını bildirmekteydi²². Aslında daha önce de belirtildiği üzere gerek Venizelos gerekse Başkumandan Paraskevopoulos, Anadolu içlerine doğru gidildikçe başarı şanslarının azalacağını biliyor ve Yunan menfaatleri uğruna eldeki bütün kaynakların Doğu Trakya'nın işgali için seferber edilmesi amacıyla çaba sarf ediyorlardı. Fakat hem İzmir hem de Doğu Trakya ancak verilen görevin yerine getirilmesi halinde kendilerine resmen devredilecekti. Bununla birlikte harekâtın beklenenden daha erken elde edilen bir başarı ile tamamlanması Venizelos'u rehavete sürükleyecek ve bu kez kendisi işgal sahalarının daha da genişletilebilmesi maksadıyla İtilaf Devletleri nezdinde sürekli temaslarda bulunacaktı²³.

Siyasi nedenlerle birlikte iktisadi kaygılardan dolayı Yunan harekâtına temkinli yaklaşan İtalyan ve Fransızlara göre Yunan harekâtı ile Boğazlar bölgesinin güvenliği sağlanmış ve görev başarıyla tamamlanmıştı. Dolayısıyla harekât bu noktadan ileri götürülmemeliydi. Üstelik başta İzmir olmak üzere Yunan işgal sahalarında kapitülasyonlar ile bağlantılı hak ve ayrıcalıkların kaybedilmesine dair tehlike Fransızlar açısından kayda değer bir rahatsızlık

21 Eleftheria Daleziou, *Britain and the Greek-Turkish War and Settlement of 1919-1923: the Pursuit of Security by Proxy in Western Asia Minor* (Doctoral Dissertation, University of Glasgow, 2002), 128-131.

22 Villa Fraineuse, Spa'da yapılan 7 Temmuz 1920 tarihli toplantı tutanağı, WO, 32/5737, 89a.

23 Solomonidis, *Greece in Asia Minor: The Greek Administration of The Vilayet of Aidin 1919-1922*, 120-124.

kaynağıydı²⁴. Osmanlı Devleti ile yapılacak bir antlaşma ile I. Dünya Savaşı öncesi ayrıcalıkların yeniden elde edilmesi Yunan işgalinden daha verimli olabilirdi. Bu nedenle ilk etapta Yunan harekâtına sıcak bakmayan Fransızların, Kuva-yı Milliye karşısındaki başarısızlıkları, fikirlerini değiştirmelerine yol açacaktı. Kuva-yı Milliye'nin elde ettiği başarılar nedeniyle 30 Mayıs 1920 tarihinde TBMM ile yirmi günlük bir mütareke imzalayan Fransızlar, bu mütarekenin bozulmasının ardından iktisadi kaygılarını bir kenara bırakarak Yunan harekâtını desteklemeye başladılar. İtalyanlar ise Üçlü Antlaşma'da öngörülen nüfuz sahalarına saygı gösterilmesi şartıyla Yunan harekâtını onaylıyorlardı²⁵.

Tasarlanan Yunan harekâtı²⁶ ilk etapta Batı Anadolu ile eş zamanlı olarak Doğu Trakya'daki demiryolu hatları ve hinterlandını ele geçirmeye yönelikti. Üstelik sunulan barış tekliflerinden Doğu Trakya'nın da kalıcı olarak Yunanistan'a bırakılacağı anlaşılıyordu. İstanbul'un güvenliğini de yakından ilgilendirecek olan bu karar üzerine Damat Ferid Paşa, 10 Haziran 1920 tarihinde Doğu Trakya'da 1,000,000 Müslümana karşılık 300,000 gayrimüslim bulunduğu altını çizerek demografik temelde bir savunma yapmıştı. Konuşmasının devamında Damat Ferid Paşa, Meriç'i geçmeleri halinde Trakya'daki yönetici ve ahalinin Yunanlılarla savaştan kaçınmayacağını bildirmişse de hiç gereği yokken merkezi hükümetin diplomatik kanallar dışında herhangi bir tepki gösteremeyeceğini belirterek mütereddit ve tutarsız bir duruş sergilemişti²⁷. İtilaf Devletleri ise Yunanlıları "sopa" gibi kullanarak Sevr Antlaşması'nın imzalanması için Türklere baskı yapmaktan başka çıkar yol göremiyorlardı. Bu kez Sevr Antlaşması'nı imzalamaları halinde TBMM karşısında zor durumda kalacaklarını vurgulayarak İtilaf Devletlerinin kendilerine karşı tutumunu yumuşatmayı hedefleyen Damat Ferid Paşa, dozajı artan siyasi baskı ve Yunan harekâtı karşısında²⁸ küçük çaplı revizyon talepleriyle birlikte antlaşmayı imzalamak üzere bir delegasyon belirlendiğini bildirmek zorunda kaldı. Damat Ferid Paşa'nın revizyon talepleri arasında bilhassa İstanbul'un güvenliğini ve Doğu Trakya'yı yakından ilgilendiren hususlar dikkat çekmekteydi. Buna göre Damat Ferid Paşa, Osmanlı Devleti'nin, Çatalca-Istranca hattı olarak belirlenen Batı sınırının Midye-Enez hattı olmasını ve Marmara Denizi kıyılarının tarafsız bölge dışında tutulmasını istemekteydi²⁹. Damat Ferid Paşa'nın bu beyan ve talepleri, tabii olarak İtilaf Devletlerinin kararlarında herhangi bir değişikliğe yol açmadığı gibi gerek imza sürecinde gerekse sonrasında Yunan harekâtı aralıksız sürecekti.

22 Haziran 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye'nin yer yer direnişine rağmen Yunanlılar Manisa-

24 İstanbul Fransız Yüksek Komiseri, Yunan Yüksek Komiseri'nin kendisine İzmir'i almaları halinde kapitülasyonları ve konsolosluk mahkemelerini ilga edeceğini söylediğini, bunun antlaşmanın hükümlerinden biri olup olmadığını sormaktaydı. Konsolos Morgan'dan Curzon'a 26 Mayıs 1920, *The Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), Foreign Office (FO)*, 406/43, 246.

25 Amiral J. de Robeck'ten Curzon'a 28 Haziran 1920 telgraf, FO, 406/44, 296.

26 Trakya'da Yunan harekâtı hakkında değerli bilgi ve değerlendirmeler için b. Cambaz, *İtilaf Devletlerinin Doğu Trakya'da İşgal Uygulamaları (1918-1920)*, 178-185.

27 Amiral J. de Robeck'ten Curzon'a 10 Haziran 1920 tarihli telgraf, FO, 406/43, 278.

28 Amiral J. de Robeck'ten Curzon'a 27 Mayıs (alındığı tarih 17 Haziran) 1920 tarihli mektup, FO, 406/43, 296.

29 Damat Ferit Paşa'nın 22 Haziran 1920 tarihli notası, Amiral J. de Robeck'ten Curzon'a 23 Haziran 1920 telgraf ve 25 Haziran 1920 tarihli mektup, FO, 406/43, 296.

Soma ve Balıkesir-Bandırma demiryolu hattını ele geçirirken 8 Temmuz 1920 tarihinde Bursa'yı işgal altına aldılar. Doğu Trakya'da durum daha da vahim olup buradaki Osmanlı kuvvetleri sayı, askeri teçhizat ve malzeme açısından Yunan ilerleyişine karşı koyabilecek kapasiteye sahip değillerdi. Buna rağmen 21 Temmuz 1920 tarihinde çıkarma yapılan Tekirdağ'da³⁰ Yunanlılara karşı küçük çaplı bir direniş gerçekleşmiş, Meriç civarında³¹ bulunan Türk kuvvetleri ise Albay Cafer Tayyar Bey'in³² kumandası altında Yunan ilerleyişine silahla karşı koymaya çalışmışlardı. Ancak birkaç gün içerisinde Cafer Tayyar Bey'in esir düşmesi ve kuvvetlerinin bir kısmının Bulgaristan'a³³ çekilmek zorunda kalması Doğu Trakya'nın 25 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali ile sonuçlanmıştı³⁴: Yunan kuvvetleri ile birlikte Kral

- 30 Yunan Kralı Alexandros da Averof zırhlısı ile Bandırma'ya ulaşmış oradan Tekirdağ'a geçmişti. Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluş Doğu Trakya", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, (Bahar 2016), 140-141.
- 31 Yunan ilerleyişi başlar başlamaz Türk kuvvetleri bir kaç saat boyunca Kuleli Burgaz köprüsünü ateşe tutmuş, Yunanlılar misillemede bulunmuşlardı. Karşılıklı ateş sonucu can kaybı ve yaralı olmazken birkaç gün içinde Yunanlıların daha büyük bir kuvvetle ilerleyecekleri anlaşıyordu. General Bridges'den Savaş Bakanlığı'na 12 Temmuz 1920 şifre, WO, 33/1000, 6332.
- 32 Damat Ferid Paşa Hükümeti 20 Nisan 1920 tarihinde Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte çalışan ve TBMM'nin talimatları doğrultusunda hareket eden Cafer Tayyar Bey'in yerine Albay Muhiddin (Kurtiş) Bey'i atasa da TBMM, Cafer Tayyar Bey'i "Rumeli Umum Kumandanı" olarak görevlendirmiş, Edirne Kongresi ise kendisine Trakya Milli Kumandanı unvanını vermişti. Hüsni Özlü, "İstiklal Savaşı'nda Doğu Trakya'da Teşkilatlanma Süreci, Lüleburgaz ve Edirne Kongreleri", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, (Mart 2012), 33-35; Muhiddin Bey de TBMM ile irtibata geçmiş olmakla birlikte Trakya'yı müdafaa konusunda Cafer Tayyar Bey ile fikir ayrılığına düşmüştür. Cafer Tayyar Bey milis kuvvetlerinin desteğiyle gayri nizami bir harp yürütülmesine taraftarken Muhiddin Bey Trakya'da düzenli ordu ile alan savunması yapılmasından yanaydı. Zülal Keleş, "İstiklâl Savaşı'nda Trakya Bölgesi ve Başarısızlık Nedenleri (Ekim 1918-Temmuz 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIX/57, (Kasım 2003), 1036-1038.
- 33 Bulgaristan'a giden Türk kuvvetlerinin silahsızlandırılmalarını takip için İngiliz, Fransız, Sırp ve Yunan subaylarından oluşacak müttefikler arası bir komisyon kurulmuştu. Bulgar Hükümeti, bu kuvvetleri silahsızlandırmadığı takdirde Yunan birliklerinin Bulgaristan içlerine girerek bu kuvvetleri takibine izin verileceği tehdidine de başvurulmuştu. İngiliz Askeri Temsilcisi'nden Savaş Bakanlığı'na 22 Temmuz 1920 şifre, WO, 33/1000, 6327; Bu bilgiler "Bulgaristan diplomatik belgeleri" tarafından de teyit edilmektedir. İbrahim Kamil, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele ve Türk-Bulgar İlişkileri (1919-1922)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35, (2017-Güz), 87-95.
- 34 Bulgar Dışişleri Bakanı, "Tayyar kuvvetlerine" kesinlikle yardım etmeyeceklerini ve "çetelerin" sınırı geçmemesi için talimat verdiğini, bununla birlikte Türkiye doğumlu ve Türkiye'ye sempatisi olan subayların desteğiyle bazı "çetelerin" geçişine göz yumulduğunu, 25.000 göçmenin Bulgar sınırına doğru Kızıl-Ağaç'a gittiklerini, Muhiddin Bey'in de motorlarla buraya vardığını bildirmekteydi. Bulgar Başbakanı M. Stambolisky de Türklerin kesinlikle Avrupa'dan çıkarılması gerektiğini düşünmekteydi. Bu arada Müttefikler arası Sınır Teftiş Komisyonu temsilcilerinden İngiliz Yüzbaşı Baker, 25.000 göçmenin Bulgaristan sınırını geçtiğini doğrularken, bunların silahsızlandırıldıklarını ve gözaltında tutulduklarını, yanlarında getirdikleri 4 sahra topuyla bir howitzer topunun Bulgar ordusunun tasarrufuna geçtiğini beyan etmişti. Herbert G. Dering'den Curzon'a 29 Temmuz (alındığı tarih 11 Ağustos) 1920 tarihli mektup, FO, 406/44, 75; Müttefikler arası Trakya Sınır Komisyonu İngiliz temsilcilerinden Binbaşı Neate ve komisyonun Yunan temsilcisi Teğmen Spathais, Doğu Trakya'da Yunan operasyonları sürerken Bulgar sınırını ve Sofya'yı ziyaret etmişler, kendilerine misafirperverce davranılmış, Türk askerlerin Yanbolu'da sivillerin ise Vratsa'da enterne edildiklerini öğrenmişler fakat komisyona yardımcı olunmamasından dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdi. Öte yandan Bulgar General Neresof "bu davetsiz misafirler" için İtilaf Devletlerinden yardım beklentilerini iletmekteydi. Neate'nin 2 Ağustos 1920 tarihli raporu; Herbert G. Dering'den Curzon'a 4 Ağustos (alındığı tarih 12 Ağustos) 1920 tarihli mektup, FO, 406/44, 77.

Aleksandros'un da Edirne'ye girmesi Türk-Müslüman ahaliyi derinden yaralamıştı³⁵ Önlerinde hiçbir engel kalmayan Yunan kuvvetleri yaklaşık iki aylık periyot zarfında Batı ve Doğu Trakya'da kontrolü sağladıkları gibi kalıcı bir idare tesis edebilmek amacıyla teşkilatlanmaya başladılar³⁶. Trakya'daki ilerleyişleri esnasında bir ara Yeşilköy'e de bir birlik göndermeyi teklif eden Yunanlılar, İstanbul yakınlarında varlıklarını hissettirmeyi hedefledilerse de Çatalca hattını savunma görevi Fransızlara verildiğinden bu teklif geri çevrildi. Bununla beraber Yunan kuvvetlerinin İtilaf Devletlerinin müşterek işgali altındaki İstanbul'da güçlerini artırmaları istenmediğinden Fransızlar, Terkos-Büyükçekmece gölleri arasındaki hattı kontrol etmek üzere düzenlemeler yaptılar. Diğer yandan Bolayır hattı da aynı şekilde Fransız kuvvetleri tarafından kontrol edilmekteydi³⁷.

Yunan ordusunun ilerleyişi neticesinde Edirne'nin hızlı bir şekilde düşüşü ve Cafer Tayyar Bey'in esir alınması Atina'da büyük bir coşku ile karşılanırsa da kutlamalar sırasında Yunanistan'da siyasi kutuplaşmalar dikkat çekiyordu. Bu kutlamalar sırasında Venizelos şarkıları millî marş gibi çalınırken, muhalifler uygunsuz bir takım sözlerle karşı karşıya kalmışlardı. Gerek iktidara gerekse muhalefete yakın gazeteler, Yunan kuvvetlerinin zaferinden övgüyle bahsetme noktasında tek ses olsalar da satır aralarında karşılıklı hoşnutsuzluklar göze çarpıyor, gelecekte nüksedecek siyasi bölünmenin belirtileri hissediliyordu³⁸. Sevr'de Yunanistan tarafından imzalanacak antlaşmalarla elde edilecek kazanımların dahi bu hoşnutsuzlukları giderip gidermeyeceği belirsizdi.

Sevr Antlaşması ile İzmir üzerinde büyük ölçüde söz sahibi olan ve Çatalca-Istranca hattından itibaren Doğu Trakya'yı ele geçirmesine izin verilen³⁹ Yunanistan, Yunan Sevr'i ile akit devletlere bir takım imtiyazlar tanıyor ve azınlık hakları konusunda teminatta bulunuyordu. Söz konusu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içerisinde, Edirne şehrinin (Doğu Trakya'nın) teşkilatlanmasına dair bir plan taslağını, onaylaması amacıyla Miletler Cemiyeti (MC) Konseyi onayına sunacağını taahhüt ediyordu. Bu taslak, şehirde sürekli yerleşik olan farklı azınlıklarının temsil edileceği bir belediye meclisi kurulmasını sağlayacak ve dolayısıyla Müslümanlar kısmen yerel yürütme aygıtına katılma hakkına sahip olacaklardı. Bundan başka Yunanistan, Müslümanların ibadetine ayrılmış binalara ebediyete kadar dokunmayacak,

35 Tağmat, "Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza", 324.

36 Yunanlılar öncelikle Trakya'yı bütün milletler için güvenli bir bölge haline getireceklerini, yabancı finans çevreleriyle sanayi yatırımları için temasa geçeceklerini, ziraat koleji ile birlikte ziraatı teşvik edeceklerini, halihazırda gönüllülük esasıyla celp işlemi yaptıklarını, hijyen ve kalite denetimi ile kasaplardan işe başlayarak ticari hayatı düzenleyeceklerini, her sınıf et fiyatı için ücretlerin ayarlandığını, ürünler üzerinde fiyatını gösteren etiket bulundurma mecburiyeti getirdiklerini, bu tür düzenlemelerin halihazırda jandarma tarafından takip edildiğini, gümrüklerin ve diğer vergi oranlarının, Doğu Trakya'da eski Türk tarifelerine; Batı Trakya'da eski Bulgar tarifelerine göre belirlendiğini bildirmekteydiler. Bu arada İstanbul'dan Edirne'ye mal getirilmesi halinde eski Türk tarifeleri üzerinden vergi alınacağı açıklanmıştı; Trakya İngiliz İstihbarat Subayı Teğmen H. Clarke'nin Raporu (Sofya 20 Ağustos 1920), FO, 406/44, 100 ek.

37 İstanbul İngiliz Kuvvetleri Genel Karargâhı'ndan Savaş Bakanlığı'na 12 Temmuz 1920 şifre, WO, 33/1000, 6291; General Bridges'den İstanbul İngiliz Kuvvetleri Genel Karargâhı'na 21 Temmuz 1920 şifre, WO, 33/1000, 6322.

38 Granville'den Curzon'a 30 Temmuz (alındığı tarih 30 Ağustos 1920) tarihli mektup, FO, 406/44, 73.

39 Sevr Antlaşması, madde 27.

kamu yararı gerekçesiyle dahi bu ilkedden uzaklaşmayacaktı⁴⁰. İleride bu hüküm Doğu Trakya Türkiye'ye iade edileceği ve dolayısıyla Yunan Sevr'i Lozan Antlaşması'na uyarlanacağı için geçersiz sayılacaktı. Aynı şekilde Lozan Antlaşması doğrultusunda güncellenecek olan Trakya Sevr'i ise bir takım koşullarla Batı Trakya'nın Yunanistan'a devrini öngörmektedir.

4. Trakya Sevr'i ve Batı Trakya'nın Yunanistan'a Devri

27 Kasım 1919 tarihinde İtilaf Devletleri ile Bulgaristan arasında imzalanan Nöyyi Antlaşması ile⁴¹ Bulgaristan'ın yeni sınırları⁴² dışında kalan Batı Trakya toprakları üzerindeki tüm hak ve sorumluluklarından İtilaf Devletleri lehine feragat etmek zorunda kaldığından bahsetmiştik⁴³. Buna göre Batı Trakya sakinlerinin uyruğu hakkında Nöyyi Antlaşması esas alınacak; bu bölgedeki Bulgaristan vatandaşları kendiliğinden Yunanistan vatandaşı sayılacak ancak 1 Ocak 1913 tarihinden (Balkan Savaşlarından) sonra bu topraklara iskân edilenler Yunanistan'dan izin alınmaksızın bu hakkı elde edemeyeceklerdi⁴⁴.

Nöyyi Antlaşması'nın 46. maddesiyle belirlenen ve Batı Trakya özelinde azınlıkların korunmasına, transit özgürlüğe, adil ticari muamele ve Bulgaristan'ın üstleneceği finansal borçlara ilişkin hükümler bundan böyle Yunanistan tarafından üstlenilecekti⁴⁵. Yunanistan; nüfusunun çoğunluğundan ırk, dil veya din bakımından farklı olan Batı Trakya sakinlerinin menfaatlerini korumak amacıyla Başlıca İtilaf Devletleri ve Müttefik Devletler tarafından gerekli görülebilecek hükümleri içeren bir antlaşma yapmayı da kabul etmekteydi. Bununla beraber Yunanistan yine aynı devletlerle; transit özgürlüğünün korunabilmesi ve diğer ulusların adil ticari muamelelere tabi tutulmasını içeren bir antlaşma yapacağına dair taahhütte bulunmaktaydı⁴⁶.

40 Yunan Sevr'i, madde 11-15

41 Nöyyi Antlaşması'nın 27. maddesi ile Bulgaristan'ın komşuları; Sırp-Hırvat-Sloven Devleti, Yunanistan ve Romanya ile sınırları belirlenmişti. Nöyyi Antlaşması, madde 27, 43.

42 Nöyyi Antlaşması, Balkan Savaşlarının ardından imzalanan Bükreş Antlaşması ile Bulgaristan'a bırakılan Batı Trakya'nın dağlık kuzey kesimlerinin Bulgaristan'da kalmasını güney kısmının ise müttefiklerin kontrolüne bırakılmasını öngörmektedir. Tağmat, "Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza", 327.

43 Antlaşmanın onaylanmasından itibaren on beş gün içerisinde Başlıca İtilaf Devletleri ve Müttefiklerini temsilen beş, Yunanistan ve Bulgaristan'dan birer temsilci olmak üzere toplan yedi kişiden oluşacak bir komisyon tarafından yeni sınır çizilecekti. Nöyyi Antlaşması, madde 48. Daha sonra aynı komisyon Trakya Sevr'i ile belirlenen sınırları çizmekle de görevlendirilecekti. Trakya Sevr'i, madde 1-2.

44 Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren iki yıl içerisinde Batı Trakya'da 18 yaşının üzerindeki Bulgaristan uyruklular istedikleri takdirde Bulgaristan vatandaşlığına seçebileceklerdi. Kocalarının kararları karısını, ebeveynlerinin kararı ise 18 yaş altı çocukları kapsamaktaydı. Bu haktan yararlanan şahıslar, takip eden on iki ay içerisinde ikametgâhlarını seçtikleri ülkeye taşıyabileceklerdi. Bu şahıslar her türlü taşınır mallarını herhangi bir gümrük vergisi ödemeksizin beraberlerinde götürebilecek ve taşınmaz malları üzerindeki haklarını koruyacaklardı. Söz konusu topraklarda doğan ancak Bulgaristan ve Türkiye vatandaşlığına geçenlerin yine iki yıl içerisinde Yunan makamlarına vatandaşlıktan çıktıklarına dair bildirimleri yeterli sayılacaktı. Yunan Hükümeti bu konularda herhangi bir engel çıkarmayacaktı. Nöyyi Antlaşması, madde 44-45.

45 Nöyyi'de kararlaştırılan mübadeleyle dair sözleşme hükümleri de bu topraklarda uygulanacaktı. Trakya Sevr'i, madde 3/3

46 Bu hükümler de Nöyyi Antlaşması'na atfen uygulanacaktı. Nöyyi Antlaşması, 46, Trakya Sevr'i, madde 3/2

Ayrıca Bulgaristan'ın, Nöyyi Antlaşması'na atfen Osmanlı borçlarından payına düşen miktardan⁴⁷ dolayı ödemesi gereken dış borçlar, devri gerçekleştirilecek Batı Trakya toprakları ile orantılı olarak Yunanistan tarafından ödenecekti. Daha da mühimi bu anlaşma ile kararlaştırılmayan veya söz konusu bölgenin devri sonucu ortaya çıkabilecek tüm sorunlara sonraki süreçte yapılacak anlaşmalarla çözüm bulunacağına kararlaştırılmış olmasıydı⁴⁸. Ayrıca Nöyyi Antlaşması ile aynı tarihte Yunanistan ile Bulgaristan arasında imzalanan nüfusun mübadelesine ilişkin sözleşme⁴⁹ Batı Trakya'yı da kapsar hale getirilecekti. Netice itibarıyla Başlıca İtilaf Devletleri ayrı ayrı antlaşmalar yerine 10 Ağustos 1920 tarihinde bu hususların tamamını içeren Yunan Sevr'ini hazırlamış bulunuyorlardı.

Öte yandan Nöyyi Antlaşması ile ekonomik olarak Ege Denizi'ne çıkışını temin etmek amacıyla Bulgaristan'a, İtilaf Devletlerinin tasarrufuna bırakılan topraklar ve limanlar üzerinden bir menfez (çıkış yolu) vaat edilmiş ve bu konudaki düzenlemeleri daha sonra gerçekleştirme taahhüdünde bulunulmuştu. İtilaf Devletleri, Trakya Sevr'i ile Batı Trakya'yı Yunanistan'a devrederken Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ekonomik çıkışını temin etmeye yönelik haklarını bu antlaşmada saklı tutuyorlardı. Buna göre Trakya Sevr'inin onaylanmasının ardından Bulgaristan ile Yunanistan arasında yapılacak özel bir sözleşmeyle menfez meselesinin çözümü kavuşturulması gerekiyordu. Bu kapsamda Bulgaristan'a, Ege Denizi'ne serbestçe çıkabilmesi için transit geçiş özgürlüğü de tanınacaktı. Sadece Bulgaristan değil Başlıca İtilaf Devletleri de söz konusu topraklarda hâlihazırda yararlandıkları transit geçiş haklarını kullanmaya devam edeceklerdi. Bütün bu hakların nasıl kullanılacağına dair koşullar, Yunanistan ve Bulgaristan veya ilgili idareler arasında uluslararası sözleşmeler doğrultusunda yapılacak özel sözleşmelerle belirlenecekti⁵⁰.

Nöyyi Antlaşması'na göre Bulgaristan, topraklarından uluslararası taşımacılık için en uygun güzergâhlarda demiryolu, seyyar su yolu veya kanalla, herhangi bir bölgeden bu bölgelere gelen ya da buralardan giden kişilere, mallara, gemilere, arabalara, vagonlara ve postalara, kendi toprakları üzerinden geçiş özgürlüğü tanımayı taahhüt etmek zorunda kalmıştı. Müttefik

47 11 Ekim 1915 (Bulgaristan'ın I. Dünya Savaşı'na giriş) tarihi esas alınarak Osmanlı borçlarından Bulgaristan'ın payına düşen miktar tespit edilecek ve Bulgaristan'ın toprak terk ettiği Romanya, Yunanistan, Sırp-Hırvat-Sloven devletleri, aldıkları toprak oranında bu borçtan paylarına düşeni üstleneceklerdi. Nöyyi Antlaşması, madde 141, Trakya Sevr'i, madde 3/2.

48 Nöyyi Antlaşması, madde 47.

49 Bu antlaşmaya göre "her iki ülke sınırları içerisinde bulunan farklı dil, din ve milliyete mensup azınlıkların serbest iradeleriyle diğer ülkeye göç etmelerine" müsaade edecekti. İbrahim Kamil, "Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60, (Bahar 2017), 104-113.

50 Nöyyi Antlaşması ile Bulgaristan, genel bir sözleşme imzalanıncaya değin Başlıca İtilaf Devletleri veya Müttefikleri için demiryolları, deniz yolları, iç deniz yolları veya kanallar üzerinden; şahıslara, mallara, gemilere, arabalara, vagonlara ve postalara her türlü geçiş özgürlüğü tanıyacağına, onlara gerekli kolaylıkları göstereceğine, ücret, kısıtlama ve diğer meselelerde en çok gözetilen millet/soy/ithalat/mülkiyet muamelesi yapacağına dair taahhütte bulunmuştu. Bu kapsamda transit mallar gümrük dâhil tüm vergilerden muaf tutulacaktı. Ayrıca biletler ve yol ücretleri dâhil olmak üzere transit trafik tarifeleri, ilgili devletin talebi üzerine belirlenecekti. Transit özgürlüğü, posta, telefon ve telgraf hizmetlerini de kapsayacak olup bütün transit geçiş ücretleri, trafik koşulları dikkate alınarak makul düzeyde tutulacaktı. Nöyyi Antlaşması, madde 212, Trakya Sevr'i madde 4.

Devletlerin, bu amaçla kara sularından geçişine de izin verecekti⁵¹. Trakya Sevr'i ile devredilen Batı Trakya toprakları özelinde Yunanistan da bu yükümlülüğü yerine getirmekle mükellefi. Bu amaçla Yunanistan ve Bulgaristan arasında özel düzenlemeler yapılması öngörülmekteydi⁵².

Trakya Sevr'i Bulgaristan'a, gelen ya da giden mallar için kullanılmak üzere Dedeağaç limanından yararlanma izni verilmekteydi. Antlaşma Bulgaristan'ın MC tarafından yapılacak düzenlemelerle Dedeağaç limanında ticari amaçlı bir depo/bölge kiralamasına da imkân tanımaktaydı. Bu bölgenin belirlenerek sınırlandırılması, mevcut demiryolları ile bağlantısı, teçhizatı, genel olarak kira bedeli de dâhil olmak üzere tüm kullanım koşulları Bulgaristan, Yunanistan ve MC tarafından atanacak delegelerden müteşekkil bir komisyon tarafından belirlenecekti⁵³. Bahsi geçen depoların inşası ve kullanımı dâhil bu bölgede tüketilmesine izin verilen tüm mallar gümrükten, her türlü harçtan, tüketim vergisinden ve diğer tüm tarifelerden muaf tutulacaktı. Ürünlerin ambalajlanması/paketlenmesi ve ambalajından/paketinden çıkarılması mevcut ticari mevzuata ve koşullara uygun olacaktı. Yalnız söz konusu bölge içinde üretim yapılmasına izin vermek veya yasaklamak Yunanistan'ın takdirindeydi⁵⁴.

Trakya Sevr'inde, Batı Trakya'nın en önemli limanı olan Dedeağaç için özel bir statü belirlenmişti. Buna göre Dedeağaç limanı uluslararası bir liman olarak ilan edilecek, MC üyesi bütün devletlerin vatandaşları, malları ve bayrakları, bu limandan her konuda eşitlik prensibi doğrultusunda serbest bir şekilde yararlanabileceklerdi⁵⁵.

Dedeağaç limanının muhtelif aksam ve olanaklarından yararlanmak isteyenlerden ancak Trakya Sevr'inde belirlenen kriterlere göre vergi ve ücret alınabilecek; bu vergi ve ücretler, liman idare ve bakım masrafları göz önünde bulundurularak makul düzeyde tutulacaktı⁵⁶. Daha açık bir ifadeyle sadece Dedeağaç limanına özgü düzenleme ve uygulama gerçekleştirilemeyecek, Yunanistan'da bütün limanlar için yapılan düzenlemeler burada da geçerli olacaktı. İthalat veya ihracattan alınacak bütün vergi, ücret ve harçlar Yunan vatandaşlarından nasıl tahsil ediliyorsa diğer bandıralı gemilerden de aynı şekilde eşitlik prensibi doğrultusunda alınacaktı. Ayrıca Yunanistan'da diğer limanlardan ya da su yollarından hangi oranda vergi ya da ücret alınıyorsa

51 Nöyyi Antlaşması, madde 212.

52 Trakya Sevr'i giriş kısmı ve madde 5.

53 Trakya Sevr'i, madde 5.

54 Yunanistan topraklarından geçerek Bulgaristan'a tahsis edilecek gümrük bölgesine gelen ya da buradan giden şahıslar, ürünler, posta hizmetleri, gemiler, deniz taşıtları, vagonlar ve diğer ulaşım araçları transit geçiş kapsamında değerlendirilecekti. Ancak bu bölgeden Yunanistan'a giden ya da oradan gelen ürünler vergiye tabi olacaktı. Sadece gümrük bölgesindeki trafiği düzenlemek amacıyla gerçekleştirilecek istatistiksel işlemler için cüzi bir "istatistik vergisi" alınabilecekti. Trakya Sevr'i, madde 11-14.

55 Bu bağlamda ve her bakımdan özellikle yanaşma, yükleme, boşaltma, tonaj vergi ya da ücretleri, rıhtım, kılavuzluk, karantina, deniz feneri gibi tesisler dâhil olmak üzere tüm liman ve rıhtım hizmetleri tam bir eşitlik temeli üzerinde ücretlendirilecekti. Gümrük, polis, halk sağlığı ve göç ile ilgili düzenlemeler kapsamında yasaklı ürünlerin ithalatı ve ihracatı ile ilgili olanlar dışında kişilerin veya gemilerin hareketi konusunda herhangi bir kısıtlama getirilmeyecekti. Ayrıca bu düzenlemeler makul ve tekdüze olacak ve gereksiz yere trafiği engellemeyecekti. Trakya Sevr'i madde 6.

56 Trakya Sevr'i, madde 7.

Dedeğaç'ta da aynı şekilde tahsilat yapılabilecek⁵⁷ aşırı vergilendirme ve ücretlendirmenin önüne geçilecekti.

Dedeğaç limanının bakımı ve iyileştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesine ilişkin özel bir düzenleme bulunmaması durumunda, seyrüsefere yönelik engel ve tehlikeleri ortadan kaldırmak ve gemilerin hareketi için tesislerin güvenliğini sağlamak amacıyla gerekli tedbirler Yunanistan tarafından alınacaktı⁵⁸. Bununla birlikte Yunanistan, Dedeğaç limanı veya aksamının kullanımını engelleyebilecek herhangi bir eylemde bulunamayacaktı⁵⁹.

Bulgaristan'a tanınacak menfez ile Dedeğaç limanının statüsüne ilişkin hükümlerin yorumlanması veya uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecek farklılıklar, MC'nin belirttiği şartlara uygun bir şekilde çözüme kavuşturulacaktı⁶⁰. Bu yönüyle Dedeğaç limanının statüsü uluslararası teminat altına alınmış oluyordu. Hatta Bulgaristan tarafından MC'ne müracaatta bulunulması halinde Fransa, İngiltere, İtalya, Yunanistan ve Bulgaristan devletlerince aday gösterilen beş üyeden müteşkil bir uluslararası komisyon oluşturulacak, bu komisyon bahsi geçen menfez ve Dedeğaç limanının statüsüne ilişkin hükümler çerçevesinde belirlenen rejimi yürütecekti⁶¹. İlerleyen süreçte Trakya Sevr'ine taraf devletler uluslararası sorunlardan dolayı Dedeğaç limanının statüsüne ilişkin bir düzenleme yapamadılar. Bu arada Yunanistan 1931-35 yılları arasında Dedeğaç limanını genişletmeye ve geliştirmeye yönelik inşaa çalışmaları yürüttü. II. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan işgal altına alındığı için bu mesele tamamen unutuldu. Savaş sonrasında Yunanistan Truman Doktrini ve Marshall Plânı kapsamında desteklendiğinden, daha sonraki yıllarda Avrupa Birliği'ne dâhil olduğundan Dedeğaç limanı Batı ittifak sistemine hizmet edecek şekilde yeniden yapılandırıldı⁶². Öte yandan Bulgaristan Soğuk Savaş dönemine kadar menfez meselesini sürekli gündeme getirmeye ve amacına ulaşmaya çalıştı.

5. Menfez Meselesi

Trakya Sevr'inin ardından onay süreci ve yaşanan uluslararası sorunlar nedeniyle menfez konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilemedi. Lozan Konferansı'nda Trakya sınırı ile ilgili görüşmelerde Bulgar temsilciler menfez meselesini gündeme getirerek amaçlarına ulaşmak istedilerse de başarılı olamadılar. Lozan Konferansı'nın ardından Yunanistan, kendisine ticari açıdan avantaj sağlayacağı için hem Yugoslavya hem de Bulgaristan'ın Ege limanlarından ticaret yapabilmelerini sağlayacak düzenlemeleri yapmaya hazır olduğunu bildirirse de Bulgaristan ile

57 Trakya Sevr'i, madde 8.

58 Trakya Sevr'i, madde 9.

59 Trakya Sevr'i, madde 10.

60 Dedeğaç limanı veya aksamından yararlanmayı engelleyecek uygulama farklılıkları, hızlandırılmış prosedürle tartışmaya açılacak ve bu süre zarfında geçici bir kararla söz konusu işlemler askıya alınabilecek ya da durdurulabilecekti. Trakya Sevr'i, madde 15.

61 Bu rejime ilişkin her türlü farklılıklar, kararlarını salt çoğunluk ile alacak bu komisyon tarafından incelenerek karara bağlanacaktı. Bu karara karşı MC'nin yetkili makamı nezdinde müracaatta bulunulabilecekti. Trakya Sevr'i, madde 16.

62 "Historical Development of the Port", Erişim 18 Ocak 2019, <http://www.olasa.gr/News/Details/tabid/126/ID/5/Default.aspx>

Yunanistan sınırında güvenlik görevlileri arasında bir takım olaylar yaşanması ve iki ülkenin savaşın eşiğine gelmesi görüşmelerin tıkanmasına yol açtı⁶³. Bulgaristan II. Dünya Savaşı'na kadar menfez taleplerini gündeme getirirse de bu konuda somut bir çözüme ulaşamadı. 6 Nisan 1941 tarihinde Yunanistan'ı işgal etmeye başlayan Alman birlikleri birkaç hafta içerisinde Batı Trakya'yı Bulgaristan'a devrettiler. II. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yenilmesi üzerine bölge Bulgaristan'dan alınarak bir kez daha Yunanistan'a verildi⁶⁴. Savaş sonrasında tehdit algılarının değişmesi nedeniyle Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne ulaşmasını “kesinlikle dezavantaj” olarak gören İngilizler, menfez meselesinin daha ciddi sakıncaları beraberinde getireceğini düşündüler. Sovyetlerin, Slav birliği ve komünist ideolojiyi kullanarak Bulgaristan üzerinden Ege'ye ulaşma ihtimali hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki pozisyonunu tehdit edecekti. Bu da pratikte bölgedeki İngiliz menfaatleri ve nüfuzuna karşı doğrudan meydan okunması anlamına geliyordu. II. Dünya Savaşı'nın ardından Balkanlarda Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası kapsamında İngiltere'nin rolünü üstlenen ABD açısından da menfez meselesi sakıncalı bulunacak ve soğuk savaş döneminde hayata geçirilmesine imkân kalmayacaktı⁶⁵.

Menfez meselesi adeta zaman aşımına uğrayarak hayata geçirilemese de 2017 yılında Yunanistan ve Bulgaristan temsilcileri, Yunanistan'a ait Kavala ve Dedeağaç limanları ile Tuna Nehri yakınlarındaki Rusçuk üzerinden Bulgaristan'a ait Burgaz ve Varna limanları arasında çok yönlü ulaşım koridoru kurma konusunda resmen anlaşmaya vardıklarını açıkladılar. Projenin gerçekleşmesi halinde Ege Denizi-Tuna Nehri-Karadeniz arasında bağlantı kurulması suretiyle⁶⁶ Bulgaristan'ın Ege Denizi'ne Yunanistan'ın da Karadeniz'e doğrudan ulaşma imkânı elde etmeleri söz konusudur. Ayrıca uzun vadede Sırbistan ve Romanya'yı da projeye dâhil etme fikri gündemdedir⁶⁷ ki, bu projenin bir nebze de olsa Türk Boğazlarının önemini azaltması muhtemeldir.

6. Trakya Sevr'inin Geçerliliği

Lozan Antlaşması ve ekindeki belgeler kapsamında 25 Ağustos, 29 Eylül ve 30 Ekim 1923 tarihinde Yunan Sevr'i ile birlikte onaylanarak Hükümet Gazetesi'nde yayınlanan Trakya Sevr'inin, yürürlükte olduğu Yunan Yargıtay ve Danıştay'ı tarafından verilen muhtelif kararlarla tescil edilmiştir. Kaldı ki, bu antlaşmanın Batı Trakya'nın Yunanistan'a katılımını sağlayan

63 “Bulgaria and the Aegean”, Erişim 15 Ocak 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/bulgaria/1926-10-01/bulgaria-and-aegean>; “MC Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki Sınır Olaylarını Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan rapor”, Erişim 15 Ocak 2019, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilDocs/C-727-1925-VII_EN.pdf

64 M. Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988), 229-231, 263.

65 Marietta Stankova, *Bulgaria in British Foreign Policy 1943-1949* (London: Anthem Press, 2014), 125-155.

66 “Bulgaria and Greece to Build Multimodal Freight Corridor Between Black Sea, Aegen Sea and Dunabe”, Erişim 15 Ocak 2019, <https://www.novinite.com/articles/181043/Bulgaria+and+Greece+to+Build+Multimodal+Freight+Corridor+Between+Black+Sea%2C+Aegen+Sea+and+Dunabe>

67 “Greece, Bulgaria announce new rail link plan between Black Sea, Aegean ports”, Erişim 18 Ocak 2019, <http://www.hurriyetdailynews.com/greece-bulgaria-announce-new-rail-link-plan-between-black-sea-aegean-ports-117711>

hukuki bir belge olarak yok sayılması mümkün değildir⁶⁸. Daha da ötesi Lozan Konferansı'nda Türkiye ile yapılan antlaşmaya uyarlanarak güncellenen Trakya Sevr'i⁶⁹ MC'nin 5 Eylül 1924 tarihli beşinci toplantısında onaylanmış, uluslararası geçerliliği bir kez daha tescillenmiştir⁷⁰. MC Soy, Dil ve Din Azınlıkları Özel Komisyonu Başkanı Willoughby Dickinson ve MC Dernekleri Uluslararası Birliği Sekreter Yardımcısı William O'molony tarafından hazırlanan raporlar da Yunan Sevr'i ve Trakya Sevr'inin uluslararası geçerliğe sahip olduğunu göstermektedir⁷¹.

7. Sonuç

Balkan Savaşları neticesinde Bulgaristan'a bırakılan Batı Trakya ile birlikte Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da kalan son toprağı olan Doğu Trakya'nın I. Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri tarafından işgali ve nihayet Sevr'de Yunanistan'a devri, bölgesel çatışmalardan öte uluslararası değişken ve faktörlerin belirleyici olduğu bir sürecin sonucu olarak değerlendirilebilir. Savaşa Almanya'nın yanında katılan Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan, Bulgaristan'ın Ege Denizi'nden uzaklaştırılması suretiyle Balkan coğrafyasının yeniden dizayn edilmesi, her ne kadar iç savaş sürecinde olsa da Sovyet-Rusya'nın Bulgaristan üzerinden Akdeniz'e açılarak tarihî emellerini gerçekleştirmesinin ve ideolojik açıdan tehlike yaratmasının engellenmesi İtilaf Devletlerinin ortak hedefleri arasındaydı. Ayrıca savaş sonrasında oluşan konjonktürde bozulan müttefikler arası dengelerin yeniden kurulması ki, bu noktada Fransa'nın; İngiltere'nin mutlak hâkimiyet kurmak istediğı Boğazlar bölgesine Batı ve Doğu Trakya üzerinden baskı kurmasının önüne geçilmesi ya da "Trakya rüşveti" ile Yunanistan'ın, İtalyan nüfuz sahası olarak belirlenen Batı Anadolu'ya yönelik emellerinin törpülenmesi gibi etken ve değişkenlerin tamamının Trakya'nın Yunanistan'a devrinde etkili olduğunu ileri sürebiliriz. 1920 yılı olağanüstü şartlarında çok yönlü tehdit öğeleri içeren karşı bir operasyonla Türkiye'ye Sevr Antlaşması ile birlikte nüfuz bölgelerini belirleyen Üçlü Antlaşma'nın kabul ettirilmesine yönelik hedefler de müttefikler arasında konsensüs sağlanmasında ve devir sürecinin hızlanmasında etkili olmuştur.

Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan tablo teyit etmiştir ki mesele Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması olduğunda -elbette kendi menfaatlerini ön planda tutmak kaydıyla- Büyük Devletlerin tamamı Trakya'nın Yunanistan'a devri konusunda ortak bir paydada buluşabilmişlerdir. Trakya'nın sadece dini, kültürel, duygusal ya da romantik sebeplerle Yunanistan'a devredilmediğı, gerek Sevr sürecinde Yunanistan'a yüklenen misyon

68 Turgay Cin, *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği: Müftülük Meseleleriyle İlgili Yunan Yargıtay ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler* (Ankara: Orion Kitabevi, 2009), 73-75.

69 Trakya Sevr'inin 1. maddesi Lozan Antlaşması'nın 2. maddesine uygun şekilde sınırlandırılacaktı. "XVI. Protocol Relating to the Treaty Concluded at Sèvres Between the Principal Allied Powers and Greece on the 10th August, 1920, Concerning the Protection of Minorities on Greece, and to the Treaty Concluded on the Same Day Between the Same Powers Relating to Thrace", Erişim 23 Kasım 2018, http://www.mfa.gov.tr/xvi_-protocol-relating-to-the-treaty-concluded-at-s_vres-between-the-principal-allied-powers-and-greece-on-the-10th-august_-1920.en.mfa

70 Treaty Concerning Thrace signed at Sèvres, August 10, 1920, League of Nations Treaty Series (Publication of Teaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations), 710/XXVIII, 225-242.

71 "10 Ağustos Yunan Sevr'i"; Erişim 20 Eylül 2018, <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=%053&arsiv=1&typ=1>

gerekse Sevr’de yapılan antlaşmaların içerikleri değerlendirmeye tabi tutulduğunda çarpıcı bir realite olarak kabul görecektir. Bununla birlikte Venizelos’un Doğu Trakya’ya odaklanarak Batı Anadolu’ya yönelik harekâtı ağırdan alması risk unsurlarının farkında olduğunun göstergesidir. Ancak başta İngiltere olmak üzere müttefik baskısıyla karşı karşıya kalan Venizelos tabiri caizse ülkesinin kaderiyle adeta “kumar oynayacak”; ilk elde kazanınca risk unsurlarını bir kenara bırakarak “oyuna” devam edecektir. Sevr’de imzaladığı antlaşmalarla önemli kazanımlar elde eden Venizelos’un, bahsi geçen antlaşmalardaki tavizkâr hükümler bağlamında kaybedeceklerini pek de fazla önemsemediği anlaşılmaktadır. Nitekim Trakya Sevr’inin, Batı Trakya’yı Yunanistan’a devreden maddeleri dışındaki hükümleri İtilaf Devletlerinin, Ege Denizi’nin en önemli limanlarından biri olan Dedeağaç’ta elde edecekleri imtiyazları kapsamaktaydı. Bulgaristan’a Nöyyi Antlaşması ile kabul ettirilen ve galip devletlerin Dedeağaç limanından serbest bir şekilde yararlanabilmeleri ile transit geçiş hakkını içeren özel statüye ilişkin yükümlülüklerin tamamının halefiyet ilkesi doğrultusunda Yunanistan’a da yüklenmiş olması İtilaf Devletlerinin menfaatleri söz konusu olduğunda galip-mağlup ayrımı gözetmediklerinin göstergesidir. Öte yandan Nöyyi Antlaşması ile Bulgaristan’ın ekonomik olarak Ege Denizi’ne çıkışını sağlayacak menfez düşüncesinin ve Dedeağaç limanının statüsüne ilişkin hükümlerin tarihi süreç içerisinde hayata geçirilememesinde de Yunanistan’ın engelleyici tutumuyla birlikte büyük devletler arasındaki menfaat ve güç dengelerinin belirleyici olduğunu ileri sürebiliriz. Bu tespit son dönemlerde Yunanistan ile Bulgaristan’ın Türk Boğazlarını bir nebze olsun baypas etmek suretiyle sahip oldukları Ege ve Karadeniz limanları arasında çok yönlü bağlantı kurma arayışları için de geçerlidir.

Bulgaristan’ın, Nöyyi Antlaşması doğrultusunda ırk, dil veya din azınlıklarına tanıyacağı haklar da Trakya Sevr’i ile Yunanistan tarafından üstlenilmiştir. Buna ilaveten Yunanistan, söz konusu azınlıkların haklarını teminat altına alacak ayrı bir antlaşma yapma taahhüdünde bulunmuş, Yunan Sevr’ini imzalayarak taahhüdünü kâğıt üzerinde gerçekleştirmiştir. Trakya Sevr’i ve Yunan Sevr’i ile Yunanistan’daki azınlıkların genel hakları kapsamında Batı Trakya’daki azınlık hakları da yine kâğıt üzerinde çifte teminat altına alınmıştır. Bu iki antlaşmanın, Lozan Antlaşması’na uyarlanarak güncellenmesi, onaylanması ve MC tarafından tasdikiyle birlikte söz konusu teminatın daha kapsamlı bir güvence altına alındığını da vurgulamak gerekir. Ne var ki, Yunanistan elde ettiği kazanımlar için söz konusu antlaşmaları referans kabul ederken, üstlendiği yükümlülükler mevzubahis olduğunda bu antlaşmaları yok saymaya çalışmaktadır. Yunanistan’ın yaptığı antlaşmaları imzalayan, bundan dolayı garantör durumunda bulunan devletlerin ise uygulanmayan hükümlerin takipçisi olmamalarının nedeni, ilerleyen süreçte değişen koşullarla birlikte bu devletlerin izledikleri dış politika mantalitesindeki yeniden yapılandırma ve yaklaşımlarla alakalıdır. Açıkçası Yunanistan II. Dünya Savaşı öncesi, savaş esnası ve savaş sonrası ortamı fırsat olarak değerlendirerek üzerine düşen sorumlulukları objektif hukuki normlar ölçüsünde değil iç politikada belirlediği subjektif çizgiler çerçevesinde sınırlandırma eğilimi içerisine girmiştir.

Kaynaklar

Arşivler

- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi Kısım (HR.SYS), 2308/7; 2308/8.
The Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), Foreign Office (FO), 406/43; FO, 406/44.
The Public Record Office (İngiliz Devlet Arşivi), War Office (WO), 32/5737; WO, 33/1000.

Kitap, Tez ve Makaleler

- Batıbey, Kemal Şevket. *Batı Trakya Türk Devleti 1919-1920*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1979.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Milli Mücadele*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Bozkurt, Abdurrahman. *İtilaf Devletleri'nin İstanbul'da İşgal Yönetimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
- Bulut, Sedef. "Balkan Savaşların'dan Lozan'a Batı Trakya Meselesi ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Batı Trakya Politikası", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1/3 (Güz 2008): 83-96.
- Cambaz, Nagihan Ebru. *İtilaf Devletlerinin Doğu Trakya'da İşgal Uygulamaları (1918-1920)*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Cin, Turgay. *Yunanistan'daki Türk Azınlığın Hukuki Özerkliği: Müftülük Meseleleriyle İlgili Yunan Yargıtay ve Danıştay Kararları ve Diğer Belgeler*. Ankara: Orion Kitabevi, 2009.
- Dalezio, Eleftheria. *Britain and the Greek-Turkish War and Settlement of 1919-1923: the Pursuit of Security by Proxy in Western Asia Minor*. Doctoral Dissertation, University of Glasgow, 2002.
- Dede, Abdurrahim. *Balkanlar'da Türk İstiklal Hareketleri*. İstanbul: Türk Dünyası Yayınları, 1978.
- Erdem, Nilüfer. "Albay Konstantinos Mazarakis Enian'ın Batı Trakya'yı Yunanistan'a Dahil Etmeye Yönelik Faaliyetlerine İlişkin 17 Şubat 1919 Tarihli Raporu", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 12/23 (2013): 83-94
- Erdem, Nilüfer. "Yunan Hükümeti Temsilcisi Harisios Vamvakas'ın Batı Trakya'da Bulgarların Etkisini Kırmaya ve Helenlerin Etkisini Arttırmaya Yönelik Faaliyetleri", *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu, 23-24 Ekim 2014 Bildiriler*, İstanbul: Şen Yıldız Yayıncılık, 2016, 125-134.
- Erim, Nihat. *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, 1. cilt (*Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları*). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
- Güzel, Mehmet Şükrü. "Bir Savaş Suçu Olarak Doğu Trakya'da Yunanistan Tarafından Türklere Yapılan Etnik Temizlik Harekâtı 1920 -1922", *Akademik Bakış*, 8/15 (Kış 2014): 133-159.
- Hatipoğlu, M. Murat. *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1988.
- Helmreich, Paul. *From Paris To Sèvres The Partition of the Ottoman Empire at the Peace Conference of 1919-1920*, Ohio: Ohio State University Press, 1974.
- Hind, Joseph Winton. *Lloyd George and Turkish Question: an Examination of Lloyd George's Turkish Policy*. Master Dissertation, The University of Columbia, 1978.
- Kamil, İbrahim. "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Milli Mücadele ve Türk-Bulgar İlişkileri (1919-1922)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/35 (2017-Güz): 85-119.

- Kamil, İbrahim. “Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 60 (Bahar 2017): 91-118.
- Keleş, Zülal. “İstiklâl Savaşı’nda Trakya Bölgesi ve Başarısızlık Nedenleri (Ekim 1918-Temmuz 1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIX/57 (Kasım 2003): 1017-1042.
- Köylü, Murat. “Yunan Siyasi Tarihinde Siyasal Çalkantıların (1909-1922) İstiklal Harbine Etkisi”, *Toros Üniversitesi İktisadi, İdari, Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2/4 (Aralık 2015): 31-56.
- League of Nations Treaty Series (Publication of Teaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations), 711/XXVIII, 243-265
- Mert, Özgür. “İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58 (Bahar 2016): 123-176.
- Oran, Baskın. *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1986.
- Özgüç, Adil. *Batı Trakya Türkleri*. İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.
- Özsüer, Esra. “Balkan Savaşı’ndan Lozan’a Yunanistan’da Ekalliyet Sorunu ve Müslüman Nüfus”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XXXIV (Haziran 2018): 453-491.
- Solomonidis, Victoria. *Greece in Asia Minor: The Greek Administration of The Vilayet of Aidin, 1919-1922*. Doctoral Dissertation, London King’s College, University of London, 1984.
- Stankova, Marietta. *Bulgaria in British Foreign Policy 1943-1949*. London: Anthem Press, 2014.
- Tağmat, Çağla. “Sevr Barış Antlaşması Sürecinde Eleftherios Venizelos: Görüşmeler, Konferanslar ve İmza”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 2 (2016): 307-339.
- Treaty Concerning Thrace signed at Sèvres, August 10, 1920; *League of Nations Treaty Series (Publication of Teaties and International Engagements registered with the Secretariat of the League of Nations)*, 710/XXVIII, 225-242.

İnternet Kaynakları

- “XVI. Protocol Relating to the Treaty Concluded at Sèvres Between the Principal Allied Powers and Greece on the 10th August, 1920, Concerning the Protection of Minorities on Greece, and to the Treaty Concluded on the Same Day Between the Same Powers Relating to Thrace”, Erişim 23 Kasım 2018, http://www.mfa.gov.tr/xvi_protocol-relating-to-the-treaty-concluded-at-sevres-between-the-principal-allied-powers-and-greece-on-the-10th-august_-1920.en.mfa
- “10 Ağustos Yunan Sevr’i”, Erişim 20 Eylül 2018, <https://www.abttf.org/html/index.php?link=detay&id=%2053&arsiv=1&typ=1>
- “Bulgaria and the Aegean”, Erişim 15 Ocak 2019, <https://www.foreignaffairs.com/articles/bulgaria/1926-10-01/bulgaria-and-aegean>
- “Bulgaria and Greece to Build Multimodal Freight Corridor Between Black Sea, Aegean Sea and Dunabe”, Erişim 15 Ocak 2019, <https://www.novinite.com/articles/181043/Bulgaria+and+Greece+to+Build+Multimodal+Freight+Corridor+Between+Black+Sea%2C+Aegean+Sea+and+Dunabe>
- “Greece, Bulgaria announce new rail link plan between Black Sea, Aegean ports”, Erişim 18 Ocak 2019, <http://www.hurriyetdailynews.com/greece-bulgaria-announce-new-rail-link-plan-between-black-sea-aegean-ports-117711>

“Historical Development of the Port”, Erişim 18 Ocak 2019, <http://www.olasa.gr/News/Details/tabid/126/ID/5/Default.aspx>

Erişim 15 Eylül 2018, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1921/TS0013.pdf>

Erişim 15 Eylül 2018, <http://treaties.fco.gov.uk/docs/pdf/1920/TS0013.pdf>

Erişim 15 Eylül 2018, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2028/v28.pdf>

“MC Bulgaristan ve Yunanistan arasındaki Sınır Olaylarını Araştırma Komisyonu tarafından hazırlanan rapor”, Erişim 15 Ocak 2019, https://biblio-archive.unog.ch/Dateien/CouncilDocs/C-727-1925-VII_EN.pdf

Nöyyi Antlaşması, Erişim 13 Ocak 2019 *Treaty of Neuilly, And Protocol The United States of America, The British Empire, France, Italy and Japan*, <http://www.gwpda.org/1918p/neuilly.html>